

FÅGLAR

I ÖSTRA
SMÅLAND

nr 1/20

Innehåll 1/20

Ledare: Jan Ottosson: Äntligen	1
Helena Ervenius och Iréne Tallhage	
Lönn: Råkor i centrala Kalmar	2
Simon Carrington: Fin trastvinter i Kalmar	12
Simon Carrington: Höksångare och törnskata - ett lyckat samarbete	15
Simon Carrington: Tarsiger cyanurus	17
Kent Gullquist: Göktytan i Tjust 2009-2019	18
Arne Schönbeck: Havsörnens återkomst	23
ÖSOF-dag söndagen den 23 februari	28
ÖSOF:s årsmöte söndagen den 5 april	29

Framsida: Höksångare 1K

Foto: Simon Carrington

Baksida: Råka

Foto: Simon Carrington

Fåglar i östra Småland

årg 32 * 2020

Utgiven av Östra Smålands Ornitologiska Förening (ÖSOF)

Redaktör och ansvarig utgivare:

Ansvarig för **adressändringar**

Åke Nilsson, Stenåldersvägen 26, 572 40

Oskarshamn, tel. 0704614938.

e-post: nilsson.ake@hotmail.com

Tidskriften utkommer med tre nummer per år. Två av numren är helt digitala. Medlemmar i SOF (Sveriges Ornitologiska Förening, Birdlife Sverige) bosatta i östra Småland, är automatiskt anslutna till ÖSOF. För att erhålla tidskriften betalas kr 150:- på bankgiro **5174-0983**. Medlem som inte är SOF-ansluten kan bli medlem och få tidskriften genom att betala 150 kr. Medlemmar utanför Sverige betalar 250 kr. Prenumerationspriset för bibliotek och institutioner är 150 kr.

ÖSOF är en regionalförening till SOF. Föreningens syfte är att främja utforskandet och skyddet av fågelfaunan inom fastlandsdelen av Kalmar län.

ÖSOF:s styrelse:

Ordförande: Åke Nilsson

Kassör: Lars-Olof Eriksson, Botare vägen 6
715 96 Brevens bruk, tel. 0768420792

Övriga styrelseledamöter: Ulf Edberg Nybro, Torgny Berntsson Emmaboda, Jan Ottosson Kalmar, Jan Karlsson Hultsfred, Tommy Larsson och Magnus Lanner vice ordf, Oskarshamn, Larsgunnar Nilsson Västervik.

Regionala rapportkommittén (Rrk)

Rapportmottagare: Calle Ljungberg, Södra Långg. 27A, 570 82 Målilla, 070-660 33 93

Övriga ledamöter: Christer Håkansson, Leon Axelsson Widén, Hans Bohlin, Åke Nilsson, Henric Jennersjö, Peter Sieurin och Mathias Näslund.

Hemsida:

<http://www.birdlife.se/start-1.0.5493.1/>

Ledare

Äntligen

Åter har vi kunnat summera och bokfört ett fågelår samtidigt som ett nytt förväntansfullt år ligger framför oss. Det får mig att osökt konstatera ett Äntligen x2 det senaste halvåret.

Äntligen 1 kom redan i slutet av oktober förra året när vi fick en stor invasion av tallbit i södra Sverige. Äntligen gick som ett unisont sus bland oss skådare eftersom det var 20 år sen förra invasionen. Njutfaktorn var på topp, framför allt bland de skådare som inte ens var födda då eller de som av någon anledning kanske missade det tillfället. Det fanns gott om rönnbärsträd i Kalmar, med välfyllda röda klasar av bär som lockade till sig tallbitarna. Ett eldorado för fotograferna och säkert togs det tusentals foton på de orädda "dumsnutarna". Ännu nu i början av februari, när detta skrivs, finns det rönnbär kvar, även om det mesta har blivit avätet av tallbitarna och med god hjälp av sidensvansar och trastar vilket gjort att tallbitarna minskat markant.

Äntligen 2 är utan tvekan 1 januari. Alla årslistor är nollställda och för ett ögonblick är kaja, kråka, skata, blåmes och talgoxe lika mycket värda som en raritet. Det är en härlig känsla att hänga på kikaren och ge sig ut tidigt, utan blykeps, på årets första dag. Årskryssen droppar in ett efter ett på artkortet.

På tal om krysslistor så tror jag det finns lika många varianter på att kryssa och notera som det finns skådare. Själv är jag lite listig värre med flera krysslistor att hålla reda på. Landskapslistor för Småland, Öland, Skåne, Blekinge och Halland, månadslistor, kommunlista, microbirding och givetvis livs-och årslista.

Vad är nu vitsen och det roliga med en massa listor? Jo, är man i andra landskap och ser fåglar på udda tider finns det alltid någon lista att peta in ett nytt kryss på under årets alla dagar från nyårsdagen till nyårsaftonen.

....och så spännande det är att se fram mot varje gång man åker ut på skådning och kanske får ett nytt kryss i någon av listorna.

....och vart tog vintern vägen är vi nog många som undrar och det gjorde kanske också de två gravänderna som landade i Hagbyhamn idag den 6 februari.

Jan Ottosson

Ervenius och Tallhage Lönn: Råkor i centrala Kalmar

RÅKOR I CENTRALA KALMAR

Helena Ervenius och Iréne Tallhage Lönn

Artikeln är en sammanfattning av ett arbete genomfört under kursen BI482K HT17 Ornitologi vid Högskolan i Kristianstad våren 2018.

Sammanfattning

Sedan år 2014 har det observerats att råkor häckar i centrala Kalmar, som en

av få platser i Småland. Genom boräkning har antalet råkor i staden dokumenterats sedan dess. Vår inventering syftade till att bedöma antalet häckande

2K råka spanar efter något ätbart? Foto: Simon Carrington

råkor i centrala Kalmar och om antalet ökat eller minskat. I Kalmars centrala delar fanns våren 2018 fyra kolonier med 8-14 bon i varje.

Inventeringen utfördes genom räkning av bon, dels i de fyra kolonierna, dels ett fåtal enstaka bon. Vi konstaterade att det fanns ca 50 bon centralt i Kalmar där de allra flesta var bebodda. År 2018 var det femte året som räkning av råkbön utfördes och antalet observerade bon var då 2,5 gånger fler än år 2014. De fem årens beräkning visar ingen tydlig trend och är, menar vi, för kort tid för att dra några slutsatser om råkans utveckling i staden.

När vi den 25 maj 2018 slutförde vår inventering kunde vi glädja oss åt ett livligt råk-flygande ovan trädtopparna vid den ena av kolonierna, Slottsallén. Om vi inte misstog oss var det flygfärdiga ungar som var ute och testade sina kunskaper. Omgivna av sina uppmuntrande och möjligtvis oroliga föräldrar flög de högt däruppe i flera små grupper av tre, fyra råkor utan synbara mål. Råkan är en smart fågel – så målet kanske bara är att ha roligt och glädjas åt att kunna flyga!

Inledning

Ett nytt inslag i Kalmars stadsbild och ljudbild är de stora svarta råkorna och deras kraxande samtal. De första observationerna av häckande råkor i Kalmar

centrala delar gjordes år 2014. Högt uppe i trädtopparna nära Kalmar slott, järnvägsstationen och hamnen kan man se deras bon. Och i de stora flockarna av kajor som drar omkring i de centrala grönområdena syns ofta även några råkor.

I Småland är det från tidigare bara känt att råkor häckat på Visingsö sedan år 2003. På nära håll österut från Kalmar, på Öland, finns ytterligare ett par platser där råkorna häckar. Uppgifter från början av 1700-talet visar att råkan fanns på Öland även då, som en av få platser i Sverige.

Vi blev nyfikna på de här stora svartglänsande, inte så vackra men mycket sociala fåglarna. Staden är full av stora höga träd – men de sällskapliga råkorna väljer att bygga sina bon tätt tillsammans i **ett** träd! Upp till 8 - 10 bon i samma träd – på sina håll kan man till och med tala om tvåvåningsbyggen!

Intressant är också att råkorna valt att bosätta sig i den mest centrala delen av staden. Det finns inga andra platser i Kalmar där iakttagelser av häckande råkor har rapporterats. Målet med vår undersökning var att bedöma antalet häckande råkor i centrala Kalmar och om antalet ökat eller minskat.

Metodik

Metoden vi använde för att ta reda på antalet råkor i Kalmar centrala delar

var boräkning. Bosättningarna fanns 2018 huvudsakligen i fyra kolonier i fyra olika områden samt i ett par områden med enstaka bon.

Vi genomförde boräkningar på samtliga platser vid två tillfällen, 16 april och 8 maj. Därutöver besökte vi vid flera tillfällen platserna för kontrollräkning och observationer.

Våra observationer var huvudsakligen inriktade på att bedöma hur många bon som var bebodda. Särskilt intressant, vid de sena observationerna i mitten av maj, var att se om det fanns ungar i boet. Höjdskillnaden mellan råkbona i trädens kronor och oss, men även lövsprickningen, begränsade dock våra möjligheter att stilla nyfikenheten.

Årligen från 2014 till 2018 har ornitologen Lars G Petersson gjort boräkning på samma platser. Dessa har också rapporterats in till Artdatabanken. Tillsammans med honom besökte vi alla kolonierna samt diskuterade och jämförde våra respektive räkningar för 2018. Vi fick ta del av boräkningarna för samtliga år och hade därmed möjlighet att göra jämförelser över tid.

På karta har vi ringat in de aktuella delområdena för respektive koloni. Vi hade tillgång till ett aktuellt kartmaterial framtaget av Kalmar kommun där träden i centrala staden är inmätta. I de flesta fall kunde vi därmed också registrera i vilka träd råkorna byggt sina

bon. Räkning av bon skedde innan lövsprickningen, på nära håll från sidan och underifrån träden, ibland med hjälp av handkikare. Räkning av bon utfördes av var och en av oss för sig och jämfördes därefter till vi blev eniga om antalet. Svårigheter uppstod i koloni 4, Talldungen, där råkorna byggde sina bon i tallar som gjorde att de inte var överblickbara på samma sätt som i de ännu lövfria lövträden.

Bedömning av antalet bebodda bon skede dels på nära håll med egna ögon och handkikare, dels på avstånd med tubkikare. Metoden för respektive plats anpassades efter möjligheten att överblicka platsen. Eftersom råkornas bon ofta ligger mycket högt är det en fördel om man kan överblicka bona från avstånd och se dem med tubkikare från sidan. Där det inte var möjligt återstod att försöka bedöma underifrån. Vid bedömning av bebodda bon, helst även med ungar, blev vi tyvärr överraskade av den plötsliga lövsprickningen när värmen och solen kom efter den kalla våren. Den stora boken invid Slottsgatan slog ut på ett par dagar och där hann vi inte med att göra en bedömning av varje bo som i den övriga inventeringen. Vi kunde bara konstatera att det var en livlig trafik av råkor in och ut ur trädet. Och vi kunde höra små spåda råkbarn, som troligen ropade efter mer mat. Vår bedömning var att minst hälften av de åtta bona var bebodda, sannolikt fler.

Resultat

På kartor redovisar vi inventeringen i tre skolor:

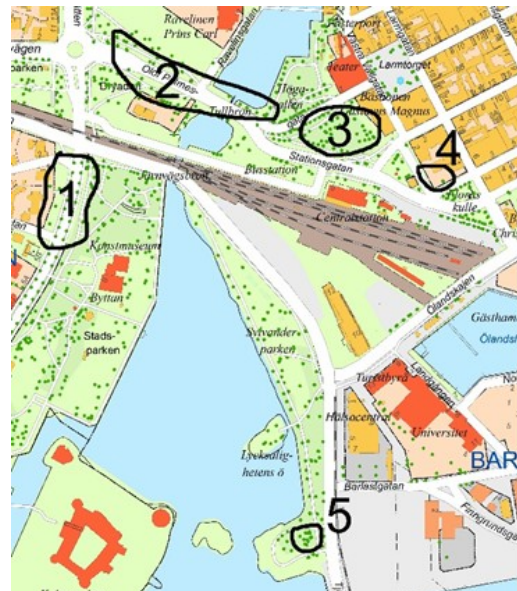
- En översikt över Kalmar stad där vi markerat inventeringsområdet i cen-

trala Kalmar

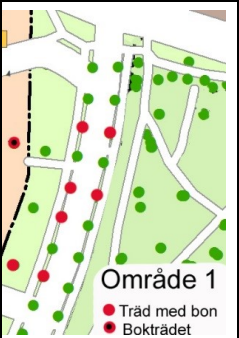
- En karta över centrala Kalmar - redovisar delområden där kolonierna var lokaliserade
- Kartor för varje koloni /enstaka bosättning - redovisar vilka träd som var bebodda

Bosättningarna fanns i kolonier i områdena 1, 3, 4 och 5 samt i område nr 2 med enstaka bon.

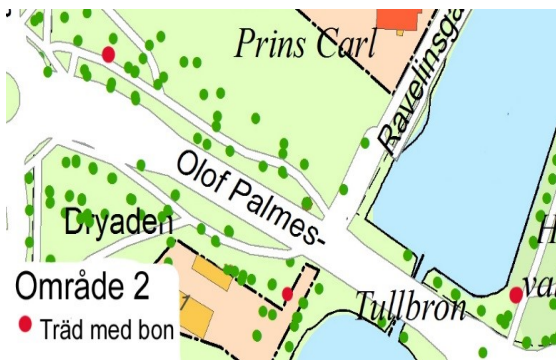
Delområde 1 Slottsallén – lindallén samt två intilliggande träd

Slottsallén består av en smal gata i nord-sydlig riktning som går från järnvägsstationen och centrum mot Kalmar slott. Gatan har en pampig och mycket högvuxen allé av lindar. På den östra sidan ligger Stadsparken, på den västra finns äldre bebyggelse, bland annat Slottshotellet. Området för råkornas bosättning låg i den norra delen av gatan nära järnvägsövergången mot centrum. I denna koloni fanns 21 råkbön dels i några av alléträden, dels i en mycket stor bok på Slottshotellets gård samt i en lind i en trädrad precis intill allén.

Träd	Antal råkbön	Bedömning antal bebodda bon	
Lindar i allén och trädrad intill	13	13	
Bok på Slottshotellens gård	8	4 säkra	
Summa	21	17	

Delområde 2 Tullslätten / Teatervallen

Nära kolonierna i delområde 1 och 3 hittade vi tre bon där invånarna tycktes ha tröttnat på trängsel och evigt kraxande och bosatt sig utanför kolonierna. I två av dessa bon kunde vi med säkerhet säga att det fanns ungar. Vi funderade kring dessa tre ensamma bon som inte ingick i någon koloni. Kunde de vara starten för nya kolonibildningar kommande år?

Träd	Antal råkbön	Bedömning antal bebodda bon	
Tullslätten	1	1	
Teatervallen	2	1	
Summa	3	2	

Delområde 3 Unionsparken

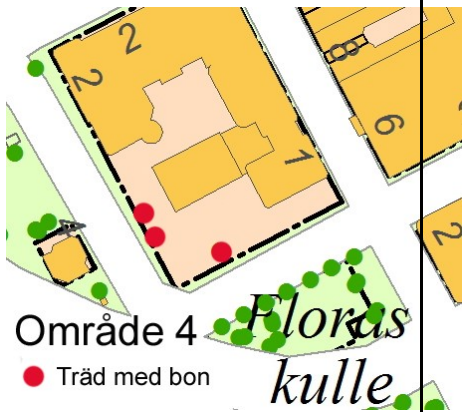
Mitt emot Kalmars järnvägsstation ligger Unionsparken. Platsen har fått sitt namn av det monument som finns här som symboliserar Kalmarunionen mellan Sverige, Norge och Danmark. Men framförallt, sett ur råkornas synvinkel, finns i denna park många gamla och högvuxna träd. År 2015 observerades de första råkbona här. Unionsparken är den av de studerade platserna som haft flest bon vid tidigare årsräkningar, dock inte 2018.

Träd	Antal råkbön	Bedömning antal bebodda bon	
Unionsparken	14	12 säkra	
Summa	14	12	

Delområde 4 Floras kulle

Strax öster om Unionsparken ligger ett litet område i ett kvarter där marken inte är kommunal och träden därför inte är inmätta. Träden för bosättningarna var en oxel och två almar. Här fann vi ett stiligt tvåvåningsbygge med ungar på varje våning!

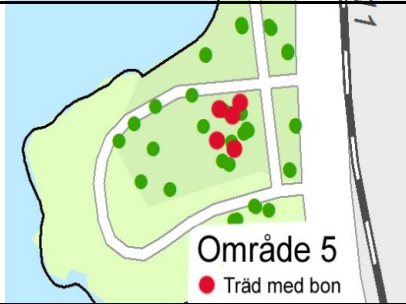
Detta är en av de två platser där råkor första gången observerades häcka premiäråret 2014.

Träd	Antal råkbön	Bedömning antal bebodda bon	
Floras kulle	8	5 säkra	
Summa	8	5	

Delområde 5 Talludden vid Slottsfjärden

En bit från de övriga bosättningarna ligger Talludden, en udde i Slottsfjärden med bästa utsikten över Kalmar slott. Detta är den andra platsen där råkor häckade år 2014.

Som hörs på namnet är udden bevuxen med tallar. Tallarna ger bra skydd för fåglarna men är svåra att se igenom för oss boräknare. Efter många kontrollräkningar är vi ändå övertygade om de antal vi kom fram till vad gäller antalet bon. Vi redovisar här bara det antal bon med ungar som vi är säkra på.

Träd	Antal råkbon	Bedömning antal bebodda bon	
Talludden	9	7 säkra	
Summa	9	7	

Jämförelse åren 2014 till 2018

Antal bon	2014	2015	2016	2017	2018	2018	2018
	LGP	LGP	LGP	LGP	LGP	HE&ITL	Bebodda HE&ITL
Slottallén	-	-	13	8	13*	21*	17
Unionspar-	-	12	34	19	19**	14**	12
Floras kulle	10	12	16	11	9	8	5
Talludden	12	10	20	11	8	9	7
Tullslätten	-	-	-	-	-	1	1
Teatervallen	-	-	-	-	-	2	1
SUMMA	22	34	83	49	49	55	43

LGP - Lars G Petersson och HE&ITL – Helena Ervenius och Irene Tallhage Lönn

* Skillnaden beror på att vi utöver själva allén även räknade bon i den intilliggande stora boken

** En skillnad som vi inte kan förklara på annat sätt än att vi troligen missade något träd.

Diskussion

År 2014 var det första året som det observerades att råkor häckade i centrala Kalmar. De två åren ökade antalet bon kraftig för att de följande två åren minska. År 2018 var det femte året i rad som räkning av råkbon utfördes. Antalet observerade bon var 2,5 gånger fler än år 2014. De fem årens beräkningar visar ingen tydlig trend och är, menar vi, för kort tid för att dra några slutsatser om råkans utveckling i staden.

Vi nöjer oss med att konstatera att antalet platser i staden där råkan häckar har blivit fler. Råkan har sannolikt etablerat sig i staden och blivit en Kalmarbo att räkna med i framtiden.

Som stadsbo är råkan ännu rätt anonym för de flesta av stadens mänskliga invånare. Kanske tack vare att den har ett mer försynt uppträdande än vissa andra stadsfåglar, till exempel i förhållande till restaurangbesökarens tallrikar (jämför kajor, måsar, gråsparvar). En annan förklaring till att råkorna inte är så välkända kan vara att de framförallt lever högt uppe i höga träd och inte är så lätta att få syn på.

I alla beskrivningar om råkor som vi läst sägs att de häckar högt uppe i lövträd. Så är fallet även i centrala Kalmar utom i delområde 5, Talludden. Detta är ett av de två områden i Kalmar där de första observationerna av häckande råkor gjordes år 2014. Talludden består av lågvuxna och tätt stående tallar. Vi noterade att här bor råkorna i barrträd och på förhållandevis låg nivå. Tallarna är ca 14 m höga och råkornas bon ligger på ca 10 - 13 meters höjd. Det ska jämföras med lindarna i område 1, Slottsallén, som är ca 25 meter höga och råkornas bon ligger på ca 18 - 23 meters höjd. En möjlighet är att råkorna etablerade sig på Talludden för att tallarna gav gott skydd och platsen var lätt att överblicka.

Talludden ligger precis öster om Kalmar slott, i utkanten av stadsbebyggelsen och i anslutning till stadens hamnområde. Precis väster om udden har nya byggnader uppförts för Linnéuniversitetet. Dessa reser sig mycket högre än de byggnader och öppna hamnytor som tidigare funnits här. År 2018 fanns råkkolonin kvar på Talludden med ungefär samma storlek som föregående år. Kommande år blir det intressant att följa kolonins utveckling och hur den påverkas av Linnéuniversitetets nya lokalisering centralt i staden vid Kalmars gästhamn. Hur mycket betyder utsikt och överblickbarhet för råkorna? Vad händer när ny och högre bebyggelse tillkommer?

Reflexioner om vår egen metod:

- Med facit i handen hade det varit en fördel att påbörja inventeringen tidigare än 16 april.
- Vi borde ha kompletterat studien med kolonier som är kända på Öland, det vill säga jämfört bosättning på landsbygd och i stad.
- Vi hade inte möjlighet att inventera bona på ägg och ungar. Med tanke på råkbonas placering i trädtopparna ser vi inte hur man praktiskt skulle kunna vara noggrannare och utöver det vi nu gjort räknat ägg och ungar.
- Vi noterar att Lars G Petersson och vår räkning av bon skiljer sig på två platser.

I det ena fallet vet vi förklaringen: Lars G Petersson har enbart räknat bon i Slottsalléns lindar medan vi också räknat bon i den stora boken strax intill Slottsallén.

I det andra fallet, Unionsparken, har Lars G Petersson räknat till 19 bon och vi till 14. Här har vi dessvärre ingen förklaring. Vi antar att vi måste ha missat något träd, kanske något som ligger en bit från de övriga. Efter lövsprickningen finns tyvärr ingen möjlighet att göra om beräkningen för att finna svar på varför våra beräkningar blivit olika.

Referenser

- Malmberg, T. 1988. Råkan. I: Andersson, S. (red). Fåglar i jordbrukslandskapet. Vår Fågelvärld supplement nr 12, sid. 331 – 336.
- Mullarney, K., Svensson, L. & Zetterström, D. 2009. Fågelguiden. Bonniers fakta.
- Pedersen, J & Svensson, L. 2011. Fågelsång: 150 svenska fåglar och deras läten. Bokförlaget Max Ström.
- Petersson, Lars G. 2018. Räkningar av råkor i Kalmar 2014 – 2018, e-post.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld supplement nr 31. Sveriges Ornitologiska Förening, ArtDatabanken, SLU och Lunds Universitet
- Ullman, M. 2008. I fåglarnas värld, Bilda förlag
- Wahlberg, T. 1993. Kunskapen om fåglar – Alla häckande arter i Sverige. Rabén & Sjögren.

Om det inte står något annat är samtliga foton tagna av författarna i Kalmar april och maj 2018.

Fin trastvinter i Kalmar!

Text och foto:
Simon Carrington

Senhösten/vintern 2019 kom framförallt att utmärkas av den enorma invasion av tallbitar som präglade alla skådares liv under dessa veckor, men lite i skymundan kom det även enorma mängder med turdus-trastar och sidensvansar! Det var härliga tider när det dinglede fullt med rönnbär i alla träd, och man hörde rödvingetrastar locka överallt och björktrastar samsades med sidensvansar om den läckra maten. Under en inventering i centrala

Kalmar den 3 dec noterade jag följande siffror:

Minimum 85 rödvingetrastar, säkerligen uppåt 100-200 ex.

Minst 505 sidensvansar. Under andra dagar i december har jag sett flockar mellan 600 till mäktiga 1000 ex vid Björkuddevägen, i norra Kalmar.

Björktrast, minst 610 ex. Under andra dagar under december månad 2019 noterade jag flockar mellan 700-1000 individer.

Tallbit, minst 123 ex. Tidigare under den 23 nov noterade jag minst 189 ex runt om centrala Kalmar. Dessutom var det enorma sträckrörelser vid Hagbyhamn-området mellan 6-7 nov, där Ha-

Rödvingetrast kalasar på rönnbär.

Sidersvansar kom ner i stora mängder under hösten.

rald Persson står för den högsta siffran med 500 ex str. N på 2 timmar under eftermiddagen den 6:e, vilket förmodligen var en underskattning. Dessutom sträckte det förmodligen tallbitar med samma intensitet under förmiddagen, varav man kan undra hur många tusen

ex som passerade under dessa dagar egentligen!

Dessutom blev det ovanligt många obsar av taltrast denna milda vinter, där den första individen var en som jag hittade vid rönnbärsträden kring Katarinas gränd 12 den 10 Dec. Sedan följde ob-

Carrington: Fin trastvinter i Kalmar

sar vid Lasarettedammarna, aldungen vid Bottorps hamn och en kring sumpmarkerna vid Lindö.

På dubbeltrast-fronten sågs det fina vinterflockar på uppemot 7 ex, och dessutom obsar kring centrala Kalmar vid Bergaviks-dammarna, Norra kyrkogården.

Björktrast ovan t.v. och taltrast ovan t.h.

Tallbit nedan.

Höksångare och törnskata – ett lyckat samarbete

Text & bild Simon Carrington

Under ett tag kunde det observeras ungar av både höksångare och törnskata vid Södra lundparkeringen i Ottenbyområdet. Ungarna av bägge arterna tiggde och lockade frekvent samt matades av adulta fåglar av bägge könen. Mer ingående studier visar att höksångaren föredrar att häcka i områden där det finns häckande törnskator. Givetvis finns det en direkt koppling mellan liknande habitatval hos arterna, men det finns också observationer som

visar att höksångare aktivt söker till törnskaterevir. Därmed ökar de sin häckningsframgång genom att dra nytta av det aggressiva försvar som törnskatan har.

Höksångaren är liksom törnskatan beroende av ett balanserat betes-/igenväxningstryck, vilket lämnar dem i en knepig situation. Den bästa lösningen är förmodligen naturvårdsarbete och kontinuerlig röjning av vegetation på häckningsplatser. Höksångaren förekommer vanligast i täta, övervuxna buskmarker med spridda inslag av lövträd. Dessa träd används sedan som spelplats för hanen samt utgångspunkt för dess spektakulära sångflykt.

1K höksångare vid Södra Lundparkeringen, Ottenby

Carrington: Höksångare och törnskata - ett lyckat samarbete.

Den svenska populationen av höksångare har alltid varit väldigt bunden till kusten. Huvuddelen av den svenska populationen finns på Öland, där arten i princip har setts över hela ön. Mer exakta inventeringar från Ottenbyområdet visar att det fanns runt 21–29 par under 1999–2000.

De flesta individer lämnar landet i augusti, men vissa unga fåglar kan stanna ända in i oktober och åtminstone två övervintrande fåglar har observerats i Skåne. Övervintringen sker annars i

huvudsak någonstans mellan Sudan och Tanzania i de östra delarna av Afrika.

Fakta:

Artportalen

Artdatabanken

(<https://artfakta.se/artbestamning/taxon/102123>)

Polska studier

(<http://www.sekj.org/PDF/anz49-free/anz49-355.pdf>)

1K törnskata. Höksångare söker sig gärna till törnskaterevir under häckning.

Tarsiger cyanurus

Text och foto: Simon Carrington

Tarsiger blå, Tajgablåstjärt, Tarsiger cyanurus, Fågel Blå, Tajgans blå..... ja kär fågel har många namn! Du har en dräkt skinande i den mest underbara blå nyans, likt vattnet i de allra djupaste och rena haven. En framträdande och välplacerad klick orange på flankerna. Du heter trots allt Red-flanked bluetail på engelska. Du äro en våldsam vackert tecknad, men mycket försynt och omisskännlig juvel från de täta granskogarna i tajgan. Mystiken kring dig uppstod direkt. Och så dök du otroligt nog upp i en liten torr granskogsdunge på Utsira, beklädd i din allra mest ypperliga skrud! Du äro en fågel som stått högt upp på prispallen, representerad som en av de allra vackraste häckfåglar som går att beskåda i Europa. Som Erik Rosenberg skrev i sin bok, Fåglar i Sverige, "Ornitologer, när i vandren i lavskrikans, tallbitens och videsparvens skogar, lyssnen då ock efter den sibiriska taigans Fågel Blå!". Uppenbarligen fanns det en stor längtan av dig, då lik-som nu. Men Rosenberg fick aldrig beskåda dig.....

Din ljuvliga sång ljud över hela "Merkeskogen" från en bandspelare. <https://www.xenocanto.org/465021>.

Det kändes som att man stod mitt på tajgan och lyssnade på dig en stilla junikväll, när myggen var som flest och solen aldrig gick ner. Jag satt på en liten stubbe och väntade timme in och timme ut. Bara stirrade rätt in i granskogen, samtidigt som ösregnet föll ner på mig. Kylan bet hårt, regnbyxorna

var trots allt kvar hemma. Typiskt! Inte en fågel heller. Stod och myste i min vinterjacka med luvan på. Försökte hitta lite värme och hopp. Hoppet och längtan om att få se dig passera förbi i några sekunder var enormt! Mina ögon sökte frenetiskt genom skogskanten. Men till slut tröttnade jag och sjönk ihop. Tänkte att du dragit vidare på din långa resa. Men så satt du där helt plötsligt. En snabb blixst av blått lyste till i skogen. Mina ögon kunde aldrig titta sig mätta, du var perfektion uttryckt i fjädrar. Några sekunder kändes som flera minuter. Helt ärligt, det var en upplevelse i det slaget. 7 timmars väntan för att totalt få se dig i en minut. Alla bara gapade. Och så flög du iväg igen.....

Utsira, Norge Oktober 2019

Göktytan i Tjust 1999-2019

Kent Gullquist

Inledning

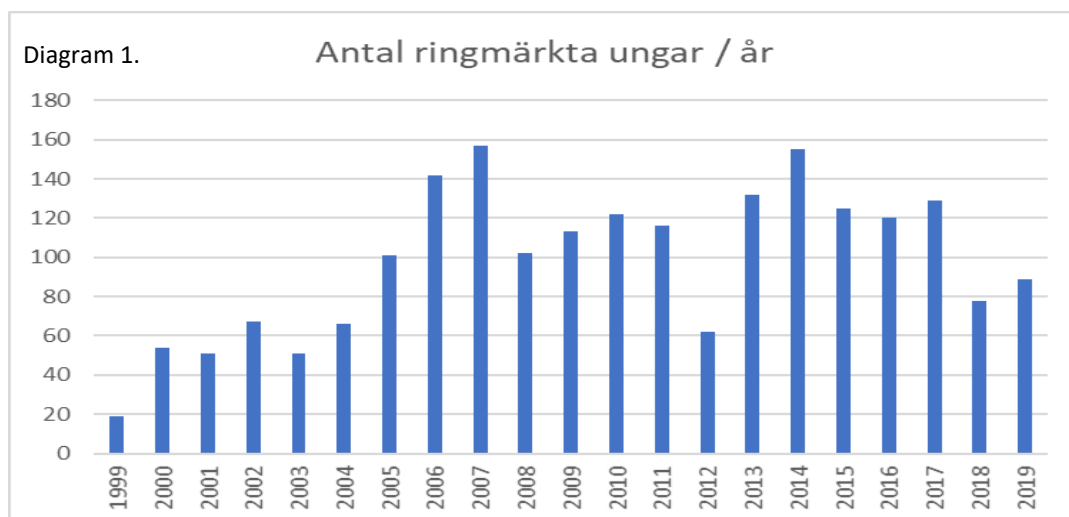
Göktyteprojektet har pågått i 21 år. Det första året med 15 holkar för göktyta i uknöområdet och kring Överum med två häckningar av göktyta som resultat. Sedan har projektet utökats med fler holkar i angränsande platser som Gökstad, Älgenäs, Vinö, Åkerholm och även kring Överum. Efter år 2006 har inte holkarna kring Överum prioriterats på grund av få häckningar och tidsbrist. Några holkar har tillkommit kring Gamleby 2009. Larsgunnar Nilsson kom med i projektet 2018 med 10 holkar utanför Västervik. Drygt 100 göktyteholkar har de senaste 16 åren kontrollerats årligen.

Syftet med fångst och pullmärkning av göktyta har varit att följa häckningsframgång och förekomst och att kontrollera eller få återfynd av tidigare märkta fåglar.

Antalet ringmärkta boungar per år

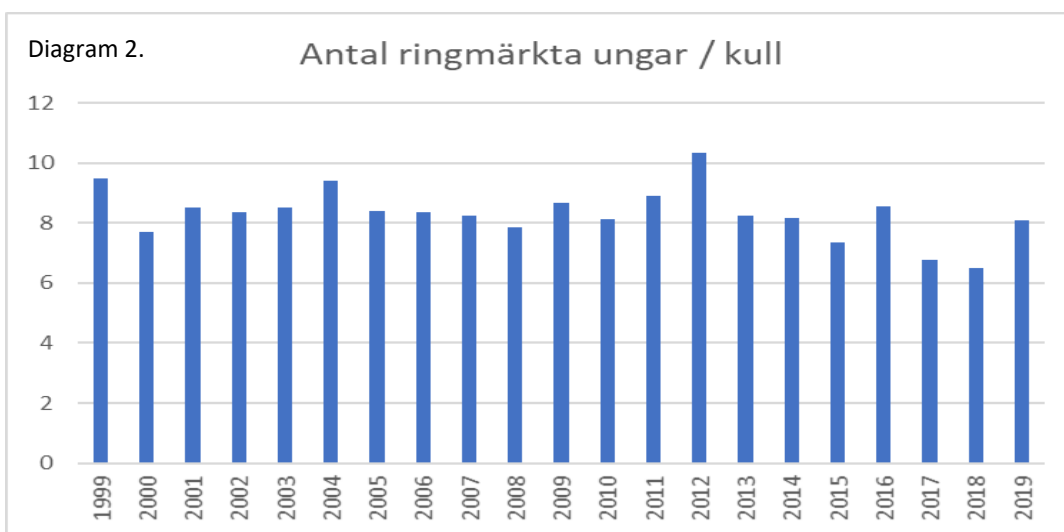
I början av projektet var det inte så många holkar uppsatta, men efter de första åren har antalet holkar varit relativt konstant. I diagram 1 kan man se att antalet ringmärkta ungar varierar en del mellan åren med en del toppår och en del sämre år. Vad variationerna beror på kan vara svårt att ge ett svar på, men det verkar som att färre kommer hit för att häcka vissa år. Det kan ha sin förklaring i att överlevandet under flyttning och övervintring var dåligt eller möjligen att födotillgången på häckningsplatsen inte varit den bästa. Göktytorna föder till största delen upp sina ungar på myrägg. Även häckningsframgången året före har betydelse, men oftast så är det en kombination av faktorer som spelar in.

Totalt har 2051 ungar ringmärkts under åren.

Antalet ringmärkta ungar per lyckad häckning

Göktytorna får många ungar och som mest har 13 ungar ringmärkts i samma holk. Genomsnittet ringmärkta ungar per holk under alla år är 8,3, men ofta finns det även några okläckta ägg i holken. Snittet dras ner lite på grund av att några ungar har hunnit lämna holken redan vid märkningstillfället. Det händer nästan varje år att någon eller några häckningar går dåligt och att ca hälften av ungarna är döda vid ringmärkningstillfället. Man kan förmoda att ungarna då bara matas av en förälder och att den inte hinner med att förse ungarna med tillräckligt med mat. Den andra föräldern kan ha tagits av en predator.

Ringmärkning och kontroll av adulta vid ankomst och under värmning

När göktytorna anländer i slutet av april har de fångats i nät. De lockas till nätet genom uppspelning av deras läte. Man får anta att det är mest hannar man fångar. Det är svårt att skilja könen åt eftersom könen saknar storleksskillnader eller andra könsskillnader. När göktytorna börjar lägga ägg slutar den typen av fångst för att inte störa dem i häckningen.

När ungarna är kläckta och upp till en viss ålder ligger ibland en av föräldrarna i holken och värmer ungarna. Man kan då försiktigt plocka ut föräldern och kontrollera eller ringmärka den och lägga tillbaka den igen. Under ruvningen har jag inte stört dem, då det finns risk för att det kan störa häckning. Nästan varje år kontrollerar man några göktytor som kommer tillbaka till samma område som de är märkta. De flesta av dem är märkta som adulta. Även några som är pullmärkta har kontrollerats, de flesta kontrolleras året efter märkningen eller som mest efter tre år. Det tyder på att göktytan har en ganska kort livslängd, vilket också det stora antalet ungar i kullen indikerar.

Den äldsta kända svenska göktytan blev 5 år och 10 månader när den kontrollerades.

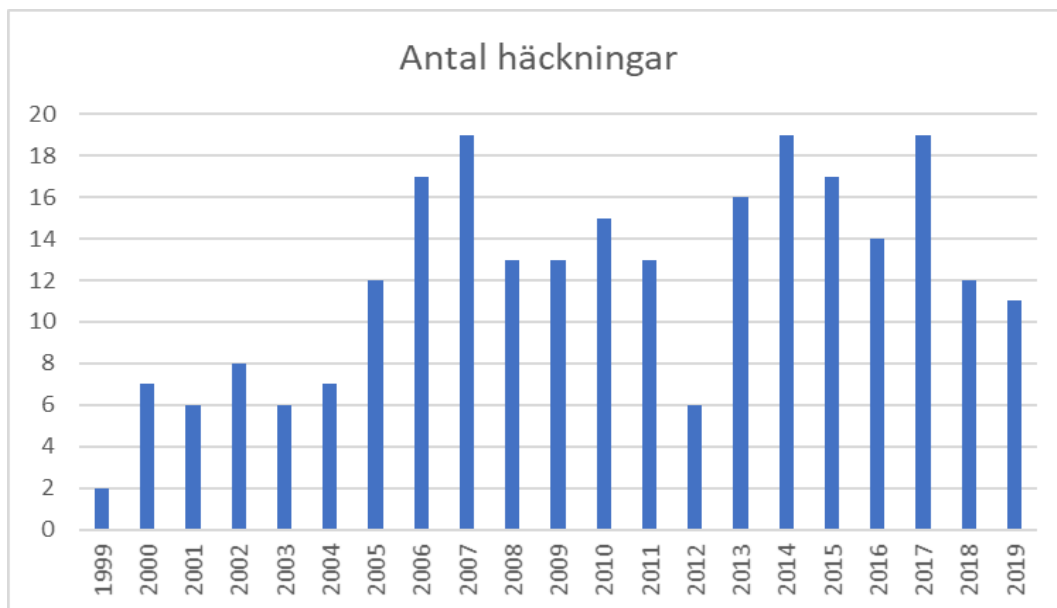

Diagram 3. Antalet häckningar per år.

Totalt har 260 adulta göktytor ringmärkts under åren.

Hitintills har 47 göktytor märkta som adulta och 20 stycken märkta som pull kontrollerats efterföljande år när de kommit tillbaka.

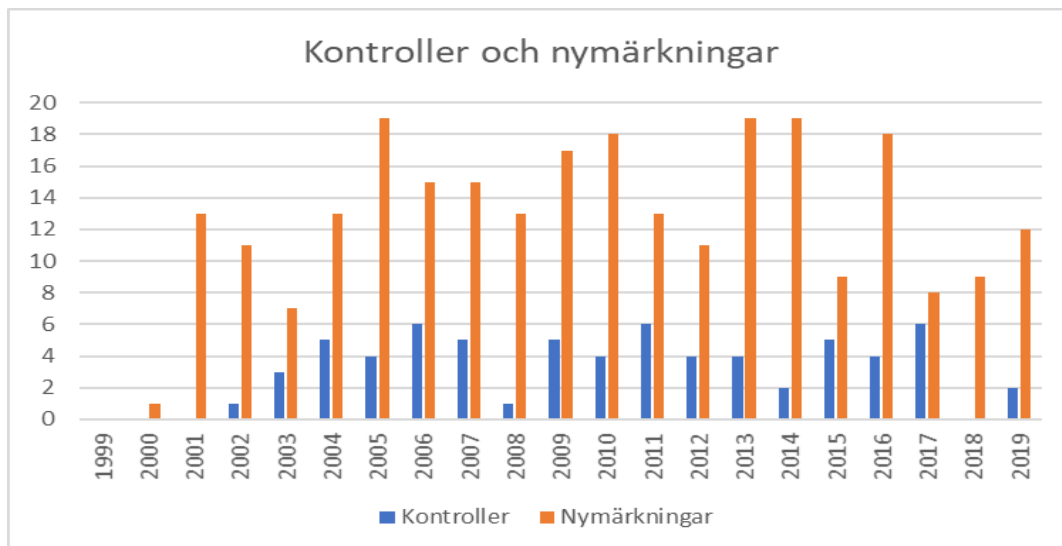

Diagram 4. Kontroller och nymärkningar.

Återfynd

Hittills har ingen göktyta märkt i Sverige rapporterats återfunnen söder om Sahara. Två fynd finns från Marocko och ett från Algeriet. Det är vanligare med återfynd av göktytorna när de är på väg till sitt övervintringsområde och passerar länder som Danmark, Frankrike, Spanien, Italien och länder däromkring. Göktytan har huvudsakligen en sydvästlig flyttningsriktning.

Spridningsavståndet mellan födelseplatsen och första häckningslokalen anges till 70 km för unga göktytor. För de som ringmärkts som adulta under häckning är återfynden under häckningstid i huvudsak i närheten av förra årets häckningsplats (BWP).

I nedanstående lista finns tre återfynd från flyttning söder ut (märkligt att det skett samma datum, ej år). Ett av återfynden är från Frankrike under göktytans andra flyttning till Afrika.

En pullmärkt unge har flugit 51 km mot nordost den första månaden. Man kan tolka detta som att den uppsöker lämpliga ställen att komma tillbaka till kommande häckningssäsong.

Två andra göktytor, båda pullmärkta här, kolliderade med fönsterruta på häckningsplats i Östergötlands skärgård året efter på två olika platser.

De vanligaste orsakerna till återfynd enligt listan nedan är dödad av katt, flugit in i glastruta och kontrollerad av ringmärkare. En av kontrollerna är extra rolig, då den skedde av Göktyteprojektet i Oskarshamn. Den pullmärktes i uknöområdet och kontrollerades som häckande nästan exakt tre år senare i Oskarshamnstrakten. Avståndet mellan platserna är 71 km.

Ringmärkt Återfynd / Kontroll

3 471 556

1999-06-24 Bounge, Uknö, Lofta
1999-08-23 Tagen av katt, död, Svarte, Ystad, Skåne

3 478 694

2001-05-12 Ringmärkt som adult, Falerum, Småland
2001-07-15 Tagen av katt, död, Falerum, Småland

3 486 781

2004-06-19 Bounge, Uknö, Lofta
2005-06-24 Flugit i fönster, död, Norrbottorp, Söderköping, Östergötland

3 509 033

2005-06-26 Bounge, Uknö, Lofta
2008-06-28 Häckande i holk (göktyteprojekt), Åshult, Döderhult, Småland

3 509 130

2006-06-23 Bounge, Uknö, Lofta
2007-05-20 Flugit i fönster, död, Äspö, Finnö, Östergötland

3 546 244

2009-06-19 Bounge, Uknö, Lofta
2009-08-23 Kontrollerad av ringmärkare, Essen, Antwerpen, Belgien

3 603 897

2014-06-27 Bounge, Uknö, Lofta
2014-07-31 Tagen av katt, död, Sättra, Oppeby, Östergötland

3 615 167

2016-06-22 Bounge, Uknö, Lofta, Småland
2017-08-23 Kontrollerad av ringmärkare. Arraincourt, Mosselle, Frankrike

Trolig polygami

I en finsk uppsats finns två fall av någon typ av polygami beskriven (Linkola P.). Här har vid ett tillfälle samma göktyta ringmärkts och kontrollerats i två olika holkar, cirka 800 meter ifrån varandra. Den 13 juni 2010 ringmärkte jag en adult göktyta i holk nr 226, där den värmdes cirka 3 dagar gamla ungar. Den 19 juni ringmärkte jag 9 ungar i holken, där även ett rötägg fanns. Den 27 juni kontrollerar jag samma göktyta igen i en annan holk, nr 203, där den värmdes 4 ungar, vilka jag samtidigt ringmärkte. Även två rötägg fanns i holken.

Diskussion

Att göktytan kommer tillbaka för att häcka i samma område som den är född i borde vara en risk för inavel. Det finns kontroller på kullsyskon och föräldrar året efter i området, dock inte konstaterat i samma holk.

De sista två åren har antalet häckningar varit få i jämförelse med tidigare år. Genom åren har det varit några toppår. Vad variationerna i antalet häckningar beror på är svårt att veta, förmodligen flera orsaker, som födotillgång, överlevnad och väderförhållanden. Hur förhållandena är på flyttning och övervintning vet vi inte så mycket om, men troligen försämras biotoperna även där på olika sätt genom ändrad och ökad markanvändning. Även brist på insekter på grund av giftbekämpning är en känd negativ faktor. Hur klimatförändringen i stort påverkar göktytan vet vi inte, men man kan ha farhågor att denna inverkan är negativ. Flera andra tropikflyttare har en tendens att minska i an-

tal på grund av att de inte är i fas med sin födoresurs då häckningen pågår.

Biotopen i uknöområdet har inte förändrats till det sämre under perioden utan snarare har antalet betesdjur och betestrycket ökat i området. På längre sikt kan förhållandena med betet ändras. Området är bra för göktytan även om betet skulle minska, eftersom där finns mycket sten och berg som hindrar igenväxning och eftersom det oftast är torrt där under sommaren. Men utan holkar skulle göktytorna inte hitta så många platser att häcka på, därför är det viktigt med ett tillräckligt stort antal holkar i området.

Nedgången de sista två åren är förhoppningsvis en tillfällig nedgång som vänder. Man kan hoppas att göktytorna åter kommer upp i antal häckningar som toppåren 2007, 2014 och 2017, men utvecklingen är oroväckande. Fortsatta studier av göktytan känns angeläget inte minst för att följa utvecklingen av den lokala populationen.

Referenser

BWP: The Birds of the Western Palearctic. 1985.

Linkola P. 1978. Häckningsbiologiska undersökningar av göktyta i Finland 1952-1977.

Tack till Östra Smålands Ornitologiska Förening

Havsörnens återkomst

Text och foto: Arne Schönbeck

I mer än 35 år har den svenska havsörnsstammen ingått i ett särskilt artprojekt. Projekt Havsörn.

Projekt Havsörn avvecklades 2015, Naturvårdsverket i nära samarbete med Naturhistoriska riksmuseet bedriver vidare forskningen i liknande form. Bakgrunden var att biologer och forskare upptäckte svåra förklarliga, negativa förändringar i havsörnarnas fortplantning och registrerade oroande låga populationssiffror i samband med inventering. Många örnar hade försvunnit från sina häckningsplatser och kvarvarande örn par fick ut väldigt få ungar. Efter larmen om förföljelse under 1910- och 20-talet och miljögifter på 1950- och 60-talet har det skett en stor förändring. Idag är havsörnen tillbaka på sina forna häckningsplatser.

Tillbakablick

Vid studier av äldre lokala fauner och litteratur så vet vi att havsörnen ännu vid mitten av 1800-talet hade en stark stam längs den svenska östersjökusten, tydligen var det i Östergötland, Södermanland och Stockholms skärgårdar som inhyste dom förnämsta örnbiotoperna. Förföljelsen vi denna tidpunkten var ett faktum, främst hos kustbefolkningen och jägare. Förföljelsen var ett bevis på missriktad jaktvård, syftet var att undan röja eventuella konkurrenter till fisket och det jaktbara viltet. Okunskap om havsörnens ekologi och dess påverkan på viltet gjorde att en förföljelse tog sin början. Havsörnen försvann från stora delar av sitt utbredningsområde och var med stor säkerhet orsaken till minskningen av beståndet. År 1924 fridlystes havsörnen i Sverige. Förföljelsen avtog men fortsatte i begränsad omfattning även efter fridlysningen. I huvudsak med bo plundring och återhämtade sig inte helt till sin ursprungliga fortplantningsnivå. Samma år genomförde Naturskyddsföreningen en landsomfattande inventering av havsörnsstammen i Sverige, Resultatet från inventering blev 3 bebodda boplatser längs Götalandskusten. Resultatet kan ju ha varit en underskattning men indikerar ändå tydligt att örnarna verkligen var hårt utsatta.

Under 1940- och -50-talet växte sedan

utan tvekan den svenska havsörnsstammen. Detta berodde på att förföljelsen avtog under krigsåren, stammen kom aldrig upp till sin tidigare omfattning. Vid mitten av 1950-talet avstannade plötsligt ökningen. Rapporter kom in till Naturskyddsföreningen från olika håll, forskare och hängivna ornitologer. Rapporterna beskrev att havsörns paren inte fick fram några ungar trots årliga häckningsförsök. Naturskyddsföreningen beslutade 1964 att starta en ny rikstäckande havsörnsinventering. Resultatet från inventeringen/undersökningen var alarmerande, Örnstammen hade minskat drastiskt och reproduktionen var otroligt låg längs hela svenska kusten.

Under 1930- och -40-talet lyckades cirka tre fjärdedelar av paren med häckningen varje år, lyckade häckningar hade nu minskat till mindre än en tredjedel. Det var tydligt att situationen var allvarlig för havsörnsstammen och antalet lyckade häckningar, risken för ett försvinnande var överhängande. Det allvarliga läget gjorde att Svenska Naturskyddsföreningen bestämde sig för att dra upp riktlinjer för att projekt, samla de åtgärder som bedömdes som nödvändiga för att rädda havsörnsstammen i Sverige. 1971 startades Projekt Havsörn.

Projekt Havsörn delades in i en forskningsinriktad del, med syfte att utreda

aktuell status, levnadsvanor, miljö och orsak till havsörnarnas allvarliga situation. Och en praktisk naturvårdsdel, där det viktigaste var skydd av boplatser och stödatgärder för att vända populationsutvecklingen i positiv riktning igen.

Reproduktion och miljögifter

Minskning av lyckade häckningar och kullstorlek indikerade på en gemensam orsak, ökat störningstryck. Forskarna insåg att detta inte kan vara hela förklaringen. Om örnarna däremot var utsatta för miljögifter som påverkade häckningsutfallet kunde man förvänta sig den utvecklingen som man såg. Allt starkare misstankar riktades nu mot kustörnarnas häckningsmiljö i Östersjön.

Forskningen som gjordes visade att halterna av bland annat DDT och PCB-substanser hade ökat kraftigt under den aktuella perioden. För att vidare studera detta samband mellan miljögifter och havsörnarnas häcknings framgång beslutades att tillvara ta okläckbara ägg efter ruvningsperioden för analys, vilket visade på en stark påverkan för vissa klorerade kolväten, allra starkast för DDE. DDE är den stabila nedbrytningsprodukten av bekämpningsmedlet DDT. Via experiment kunde man styrka att DDT/DDE hade en kraftig fortplantningshämmande effekt på havsörnarna. Huvudproblemet var att

fortplantningen slogs ut, då miljögifterna inverkade på honornas förmåga att utsöndra kalcium. Detta gjorde att äggens skal ibland blev så tunna att de krossades under ruvningen och så porösa att de torkade ut. I många ägg skedde överhuvudtaget ingen fosterutveckling eller så dog fostren. Störningen avspeglades i en stor andel helt misslyckade häckningsförsök, och dels i en minskad ungekullstorlek i de bon där kläckning har skett. Det visade sig att Misterhultsskärgård hade dom högsta halterna av DDT som har uppmätts hos någon rovfågelpopulation i världen.

På 1940-talet – och 50-talet introducerades ett antal nya preparat för jordbruket. Metylkviksilver, dieldrin, toxafen och DDT. Man insåg inte denna miljöskandal så mängder av dessa biocider spreds ut över åkrar och skogar, som skadedjurs bekämpning. Gifterna spreds med luft och vatten till sin slut destination i Östersjön. Gifterna spreds och anrikades i näringskedjorna. Havsörnen är en utpräglad toppkonsument och blev första arten att slå larm om miljögifterna och blev i ett tidigt skede hårt belastad av svårnedbrytbara föroreningar i miljön.

Projekt Havsörn bedrev en långsiktig lösning, som resulterade i en kraftig begränsning av miljögiftspridningen, och där med rädda havsörnsstammen

och förbättra antalet lyckade häckningar. Projektet ansåg också att en akut insats måste göras. Den konkreta åtgärd som var möjlig var att försöka minska örnarnas giftintag, utfordring med giftfri föda, detta främst för att öka ungfågel överlevnaden. Utfordringen blev havsörnens räddning. Ungfågel överlevnaden ökade och därmed åter uppbyggdes stammen igen. Gifterna minskade under slutet av 70-talet och situationen för havsörnen förbättrades succesivt, en klar uppgång av örnarnas häckningsresultat observerades. Under 80- och 90-talet skedde en succesiv återgång mot normal häckningsframgång och en långsam återuppbyggnad av beståndet längs kusten.

En förutsättning för Havsörnens överlevnad är tillgången till en biotop med gammelskog. Gammelskogs-biotopen har dramatiskt minskat under det senaste decenniet, och fortsätter minska i snabb takt. Den genomsnittliga omloppstiden i det moderna skogsbruket är allt för kort för att träden ska bli gamla nog att duga som boträd. Örnbon blir med åren mycket stora och tunga som kräver grova bärande grenar. Sådana tallar håller helt på att försvinna ur våra skogar

Nutid

Nu på senare år så är havsörnsstammen väl etablerad och tillbaka på bakgrundsnivån. Beståndet i hela landet

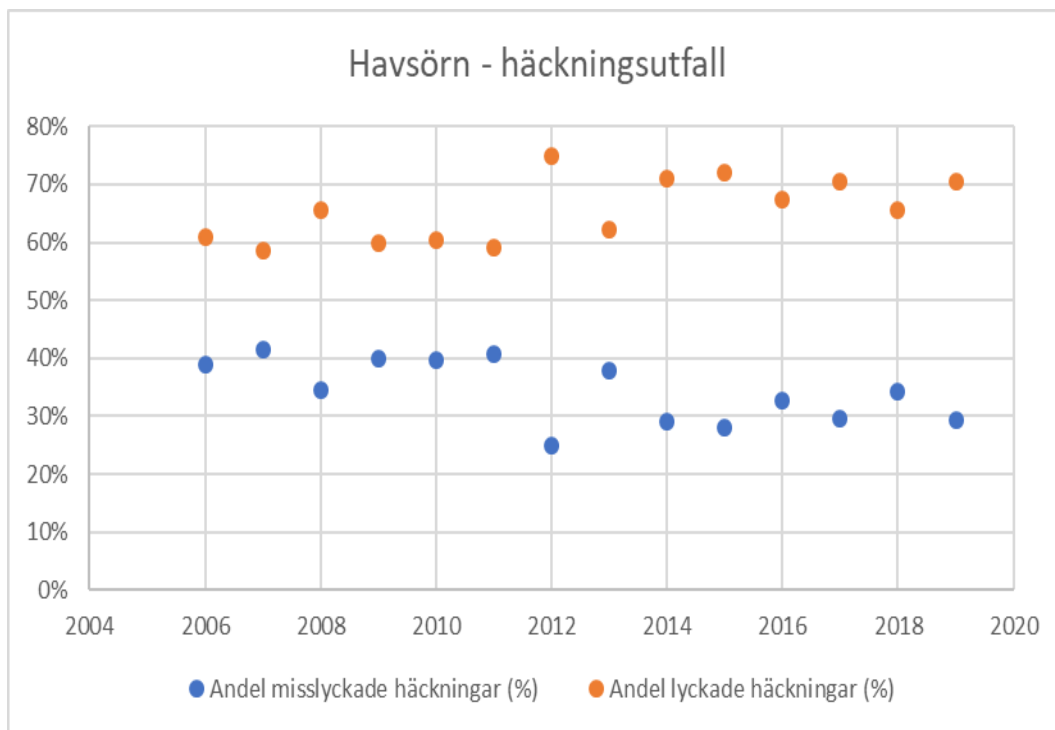
uppskattas till ca: 800 par. I nutid finns nya hot bland annat vindkraftsetableringar, men framför allt blyförgiftning från kulfragment (främst från vildsvinsjakt) som skördar flest liv.

En undersökning av 116 havsörnar som hittats under perioden 1981-2004 visade att blyförgiftning var en vanlig dödsorsak. Cirka 20 procent av fåglarna hade klart förhöjda nivåer av bly i njure och lever, 14 procent hade dödliga koncentrationer. Blyets sammansättning av stabila isotoper visade att fåglarna med dödliga halter hade exponerats för bly från annan källa än örnar med normala halter. Forskarnas förklaring är att havsörnar med dödliga koncentrationer av bly har ätit skjutna jaktbyten och slaktrester som lämnats kvar i naturen. Både blyhagel och splitter från blykulor har påträffats i fåglarnas matsmältningskanal

2019

Det redovisade området gäller för, Kalmar län inklusive Öland, södra Östergötland och östra delen av Jönköpings län.

Antalet revir i inventeringsområdet är 104st varav 74st lyckades med häckningen. Andelen lyckade häckningar är högre än förra året. Resultatet 1,74 ungar/lyckad häckning, lite högre än 2018 som då blev 1,3 ungar/lyckad häckning.

Litteratur

Björn Helander, Doktorsavh, zool inst.
 Gerdehag Peter, Havsörn 1988
 Svenska naturskyddsföreningen 1975,
 Havsörnen i sverige.
 Naturvårdsverket
 Arne Schönbeck, ringmärkningsuppgif-
 ter.

Arne Schönbeck
 Fredriksborg1
 57295 Figeholm

Övrigt: ÖSOF-dag söndagen den 23 februari

ÖSOF-dag söndagen den 23 februari

Östra Smålands Ornitologiska Förening, ÖSOF, bjuder in lokalklubbar till en föreläsning i Västervik, Naturum (Kulbacken) kl. 14.00. Det är Birdlife Sveriges styrelseledamot Ulrik Lötberg som håller ett föredrag med temat: *Skräntärna – en ansvarsart i Östersjön*. Föreläsningen är gratis, men man kan Swisha till 123-9005653 märk det med: Gåva Projekt skräntärna.

Skräntärnan har ett par av sina starkaste fästen i Västervik och Oskarshamn.

Foto: Åke Nilsson

Resultat Lusserally

Det var endast två lag, Ulf och Torgny från Nybro/Emmaboda och Åke och Magnus från Oskarshamn, som deltog i ÖSOF:s Lusserally 2019. Åke och Magnus segrade på 51 arter mot Ulf och Torgnys 45. Totalt blev det 63 arter varav några riktigt rara som; vitnäbbad islom, tallbit, smådopping, vitkindad gås rörhöna, smådopping, kungsfiskare, stare, sävsparv och rödvingetrast.

Årsmöte

Medlemmarna i Östra Smålands Ornitologiska Förening (ÖSOF) kallas till ordinarie årsmöte i Hultsfred (föreningshuset vid Knektagården Ö. Långgatan), **söndagen den 5 april 2020 kl. 15.00.**

Dagordning för årsmöte (enl. § 11 i föreningens stadgar)

1. Val av mötesordförande.
 2. Val av sekreterare
 3. Val av två justeringsmän.
 4. Fastställande av dagordning
 5. Fråga om mötet utlysts i behörig ordning.
 6. Styrelsens årsberättelse och redovisning av räkenskaper.
 7. Revisionsberättelse.
 8. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen.
 9. Val av ledamöter i styrelsen (ordf. och val av tre ledamöter på två år).
 10. Val av en eller två suppleanter.
 11. Val av revisorer (på 1 år).
 12. Val av valberedning (på 1 år).
 13. Fastställande av utgifts- och inkomststat (budget).
 14. Bestämmande av årsavgiften 2020.
 15. Ärenden som styrelsen förelägger årsmötet.
- En avgift för familjemedlem och en för ungdomar.
16. Av medlem framställt, skriftligen motiverat förslag som kommit styrelsen tillhanda senast tre veckor före årsmötet.
 17. Mötets avslutande.

Efter årsmötet serveras fika och medlemmar visar bilder.

Hjärtligt välkomna!

